

Kulturhistoriskt underlag till vård- och underhållsplan

Magdalena Jonsson, 2006

Kort historik

Oskars socken är en skogsbygd i sydöstra delen av Nybro kommun. Socken tillhörde ursprungligen Mortorps socken. År 1847 bildade man annexförsamling och 1880 blev man jordebokssocken med namnet Oskar efter dåvarande kungen Oskar I.

Kyrkan uppfördes 1870. Den ersatte då ett äldre kapell vars ursprung är okänt. Oskars kyrka är uppförd i trä med en kvadratisk absid i öster. Kyrkan har inget torn utan klockorna hänger i en stapel på kyrkans södra sida.

Källor

ATA Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet.

KLM Kalmar läns museums arkiv.

Kons Konservatorsrapport 2001:19 av Veronica Rosell, Jönköpings läns museum

De nedan redovisade uppgifterna utgör en sammanfattning av redovisad litteratur och genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkobyggnadens historia.

År	Händelse	Källa
1870	Oskars kyrka byggdes av byggmästare J G Blomdell, Nybro, efter ritningar av arkitekt J E Söderlund.	ATA
1875	Deponerades en gammal altarpupp på Kalmar museum. Den bestod av underdel med reliefframställning av nattvarden, fyra pelare med korintiska kapitäl samt två sittande och två flygande änglar.	ATA, KLM
1882	Ny orgel tillverkad av firma Setterqvist, Örebro installerades.	ATA
1891-93	Restaurering av kyrkan då kaminer installerades i kyrkorummet i höjd med ingångarna på långsidorna. Kyrkan brädfodrades och målades.	ATA
1904	Altartavlan, målad av bygdemålaren Oskar Törn, Gullabo, sattes upp. Den ersatte ett förgyllt altarkors som tidigare utgjord altarets enda dekoration.	ATA
1925	Renovering av underhållskaraktär. Interiören målades. Golv lades in i bänkkvarteren och vid huvudingången ordnades en vestibul med automatiskt tillslutande dörrar. Bänkarnas sittbrädor gjordes bredare. Exteriört var kyrkan målad i vitt vilket ska ha varit första gången som denna färg användes. Interiört målades taket i vitt med takstolspanel i gräddgult och med kanter i bladguld. Även väggarna målades gräddgula. Predikstol, altarrundel, orgelläktare, bänkar, vestibul och väggpanel målades i blågrön ton. Bladguld användes där ”det har behövts”. Belysningen renoverades och hängdes delvis om.	ATA
1934	Tillstånd att anskaffa ny dopfont i Öländsk röd kalksten.	ATA
1951-53	Restaurering under ledning av arkitekt Gunnar Lindsten, Kalmar. För elinstallationer svarade ingenjör Thor Engström, Kalmar. Montering	ATA

	<p>av elektrisk klockringning, elektrisk belysning, elektrisk uppvärmning med element under bänkarna och utmed väggarna och elektrisk fläkt i orgeln. Kyrkans innertak och golv isolerades med mineraleullsmatta. Koret gjordes större genom att tre bänkrader togs bort och korgolvet, som är upphöjt ett steg, byggdes ut. Ny fristående altarring. Bänkar togs också bort under läktaren och ett vindfång och vapenhus med kapprum byggdes. Bänkarna fick nya säten. Kaminerna vid norra och södra ingången togs bort och bänkarna kompletterades så att de blev lika långa som övriga bänkar. Golven i gångarna lades om och övriga golvytor slipades och behandlades med Ytonit. De fönster som saknade innanfönster kompletterades. I koret fick innanfönstren patinerat, bränt antikglas. De beställdes från D Lindholms Konstglasmästeri, Stockholm. Sidoingångarna fick innerdörrar. Sakristian och förrådsrummet på korets norra sida fick ny inredning. Hörselslinga installerades i två bänkar. Hela kyrkan målades in- och utvändigt. Interiört gick färgerna i blått och grönt med ljust innertak. Ytor belagda med bladguld rengjordes. Taket av träspån tjärades liksom klockstapeln.</p>	
1961	Renovering och ombyggnad av orgeln som fick två manualer och självständigt pedalverk. Arbetet utfördes av orgelbyggare Frede Asgaard, Lyrestad.	ATA
1971-73	Renovering av orgeln utförd av Nils- Olof Berg, Nye. Orgeln återställde till att omfatta en manual och stämmorna omdisponerades något.	ATA
1972	Omgjutning av den spräckta storklockan.	ATA
1979	Exteriör restaurering efter förslag av Magnus byggare i Karlstad AB Spåntaket lades om och vindsbjälklaget isolerades med mineralullsmatta. I förslaget till restaurering nämns att fasaderna var relativt nyligen ommålade. När detta gjordes sägs dock inte. Förslag till restaurering av interiören gjordes av Leif Göthberg, Jerk Alton arkitektkontor, Kumla. Korgolvet justerades. Altarringen gjordes del- och flyttbar. Ett fristående altare byggdes som komplement till det gamla. Förråd och förvaringsutrymmen förbättrades. Kompletterande belysning installerades. Förslaget rymde ytterligare åtgärder vilka förefaller inte ha utförts. Exakt vilket år de ovan nämnda förändringarna i interiören genomfördes är inte klarlagt. Troligen var det i samband med ommålningen av interiören.	ATA KLM
1983-84	Ommålning av kyrkans interiör. Arbetet utfördes av Nybro Måleri och färgsättningen togs fram av Sven-Bertil Svensson. Ambitionen ska ha varit att så långt som var möjligt återgå till kyrkans ursprungliga färgsättning. Hur man kom fram till den färgsättning som valdes anges dock inte.	KLM
1984-85	Ommålning av kyrkans exteriör.	Vaktm
1995	Fyra av kyrkans ljuskronor stals.	ATA
2001	Konservering av altaruppsatsen utfördes av konservatorer vid Jönköpings läns museum.	ATA Kons
2003	Ommålning av kyrkans fasad, dörrar och fönster i ursprunglig	ATA

	färgsättning. Fasaden målades ljusgrön, fönstren vita och dörrarna ekådrades. Den sistnämnda färgsättningen kunde inte beläggas genom skrapprov. Spåntaket tjärades.	KLM
2006	Arbetet med att byta kyrkans värmesystem påbörjades. Man har i dagsläget ännu inte bestämt sig för vilket system som kommer att användas.	KLM

Övergripande kulturhistorisk bedömning

Generella värden

Som alla andra kyrkor byggda före utgången av år 1939 skyddas Oskars kyrka genom Kulturminneslagen (SFS 1988:950). Lagskyddet är ett uttryck för att dessa kyrkor anses ha ett högt kulturhistoriskt värde. Det är inte enbart kvalitativa, estetiska eller historiska egenskaper som tillmäts värde, utan också symboliska och ickemateriella. Varje kyrka utgör ett lokalt kulturarv för sin bygd och är ofta bland de äldsta byggnaderna i socknen. Kyrkorna har generella värden, d v s sådana som är gemensamma för alla kyrkor. I skriften ”Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning av kyrkor”, utgiven av Riksantikvarieämbetet, ges exempel på sådana värden och karaktärsdrag. Kyrkan och kyrkomiljön är karaktärsskapande för bygden, ett landmärke och en orienteringspunkt i landskapet. Den är en symbol för trygghet, kontinuitet och förankring i tillvaron. Det lagliga skyddet omfattar kyrkobyggnadens exteriör och interiör, dess inventarier samt kyrkogården med dess byggnader och fasta anordningar.

Kyrkomiljön

Oskars socken är en skogsbygd i sydöstra delen av Nybro kommun. Socken tillhörde ursprungligen Mortorps socken. År 1847 bildade man annexförsamling och 1880 blev man jordebokssocken med namnet Oskar efter dåvarande kungen Oskar I. Annexförsamlingen tillhörde Mortorp fram till 1961 då man bildade samfällighet med Madesjö, Örsjö och Kristvalla. Från 1995 består samfälligheten av Madesjö, Oskar, Hälleberga, och Örsjö.

Oskars socken har också genomgått förändringar när det gäller det kommunala styret. Från att ha varit egen kommun blev man 1952 en del av storkommunen Mortorp där även Karlslunda socken ingick. År 1969 bildades Nybro kommun och hit överfördes nu Oskars socken tillsammans med Hälleberga, Madesjö och Alsterbro kommuner.

Platsen där kapellet och senare kyrkan låg är byn Alsjöholm. Byn ligger där vägarna mot Påryd, Eskilsryd och Nybro möts och här växte ett samhälle fram med kyrkan som centrum. Söder om kyrkan fanns fram till för några år sedan skola från förskola till åk 6. I samhället fanns också flera affärer, post och annan service. Dessa funktioner är idag borta.

Kyrkan omges av en kyrkogård. När denna anlades är dock inte känt. Kanske var det först när kyrkan byggdes på 1870-talet. Flera av skogsbygdernas kapell saknade kyrkogård fram till dess att kapellet ersattes av en kyrka. Kyrkogården vid Oskars kyrka har utvidgats vid två tillfällen på 1930-talet och 1993. På kyrkogården, sydost om kyrkan, står en klockstapel som ska vara byggd 1862 av Olof Jonsson från Meltorp. Den reparerades senast 2003. Sydväst om kyrkogården ligger delar av kyrk stallarna bevarade. De används idag som förråd.

Kyrkobyggnaden

Bakgrund

Få uppgifter finns om det kapell som låg på kyrkplatsen innan dagens kyrka byggdes. Det förefaller dock som att de båda byggnaderna ska ha legat på ungefär samma plats. En undersökning av marken under Oskars kyrkas golv skulle möjligen kunna ge ett exaktare svar på var kapellet låg. Från kapellet finns en altaruppsats bevarad. Den ska vara från 1664 och ursprungligen har tillhört Madesjö kyrka. När Madesjö kyrka fick en ny altaruppsats skänktes den gamla 1775 till Mortorps kapell som tack för den hjälp man bidragit med när den nya kyrkan i Madesjö byggdes på 1750-talet. Altaruppsatsen från Madesjö deponerades 1875 på Kalmar museum. Idag förvaras den i Kalmar läns museums samlingar.

Exteriör

Oskars kyrka är en rektangulär byggnad med kvadratisk absid i öster. I vinkeln mellan långhuset och absiden ligger på var sida om kyrkan en sakristia. Absiden är hög och smäcker till sin utformning vilket betonas av de lägre sakristiorna. Delarna hänger stilmässigt samman men olika takhöjd markerar att de är olika delar med skilda funktioner. Kyrkan är uppförd i trä. Taket är belagt med ekspån och långhusets gavlar kröns av tjärade träkors. Fasaderna har en för 1870-talet typisk träarkitektur. Många av de dekorelement man använde sig av är efterbildningar av stenhusens dekor men anpassade för ett byggande i trä. Vid den här tiden hade den tekniska utvecklingen lett till att man kunde producera sågade och hyvlade trävaror billigare än tidigare. Man började därför klä in de timrade fasaderna med dekorativ panel.

Kyrkan i Oskar uppfördes av liggande timmer med fasader av locklister och fasspontpanel. Fasaden på Oskars kyrka har en fackverksindelning som markeras med ståndare som idag är målade i en mörkgrön nyans. Närmast sockeln, som är av kvaderhuggen granit, är panelen liggande och idag målade i en ljusare grön nyans. Den liggande panelen avslutas med en profilerad list målade i samma nyans som ståndarna. Över denna är panelen stående och målade i den ljusare gröna nyansen. Att växla mellan fält med panel lagd i olika mönster var vid den här tiden ett sätt att skapa en dekorativ fasad. Fönstren är symmetriskt parställda på var sida om långhuset. Varje fönster är indelat i två höga, smala fält och överst i fönstrens spets sitter ett mindre rombiskt fält. De tre fälten har ett spröjsverk som bildar ett rombiskt galler mönster. Sakristians fönster är lägre än långhusets fönster medan absidens fönster i öster är högre och smalare. I den västra gaveln, över de båda sakristiorna i öster samt över absidens tre höga fönster sitter små rombiska fönster. Alla fönster har karmar och spröjsar målade i vitt. Fönstren är utförda i en till materialet trä överförd nygotik. Även spröjsverket bidrar till detta uttryck. Genom sin utformning utgör de en viktig del av kyrkans karaktär. Ingångar finns i norr, söder och väster. Dörrarna har rak avslutning och är ekådrade. Över dörrarna finns fönster i stil med långhusets övriga fönster. Upp till ingångarna finns trappor av granit. Ingången i söder är handikappanpassad med en ramp. Över ingången i väster finns ett litet utskjutande, trekantigt tak med utsirade konsoler och krönt av ett träkors målade i den mörkare gröna nyans som används.

Interiör

Interiört är kyrkorummets utformning främst nyklassicistisk men här finns också nygotiska drag. Tak och väggar är målade i vitt och ljust beige vilket tillsammans med ljuset från de höga fönstren ger ett ljust och luftigt kyrkorum. Rummet är symmetriskt till sin uppbyggnad. Långsidornas fönster och ingångar är parställda. Även koret har en symmetrisk utformning

med de båda dörrarna till sakristiorna vilka flankerar absiden. De båda sakristiedörrarnas dekorativa effekt har förstärkts genom att nummertavlorna har placerats som dörröverstycken. Väggarnas bröstningspanel är till sin utformning klassicistisk men själva företeelsen är inte ett drag som kan hänföras till denna stil. Bröstningspaneler förekommer som dekor inom flera stilar men är framförallt praktiskt betingat. Dels tillför de rummet ytterligare ett dekorativt element, dels skyddar de själva väggen mot smuts och slitage. Att byta ut delar av en bröstningspanel är enklare än att laga skador i en vägg.

Även interiört är fönstrens nygotiska karaktär ett viktigt drag. Innertaket är tidstypiskt brutet, just här i fem fall, och indelas i olika sektioner med hjälp av takbjälkarna som markerats genom att de målats i mörkare färg. Även detta drag kan uppfattas som nygotiskt men denna utformning av innertak förekommer även hos andra stilar. Kyrkorummet minskades 1951-53 genom att en läktarunderbyggnad gjordes. Läktarunderbyggnader började uppföras i våra kyrkor vid den här tiden. Här skapades plats för toaletter, samlingsrum, kapprum m.m. I grannkyrkan Madesjö kyrka ordnades en läktarunderbyggnad när kyrkan renoverades 1955-56. Både Oskars och Madesjö läktarunderbyggnader får sägas vara tämligen tidiga. I länet i övrigt är 1970-80-talet den intensivaste perioden för att iordningställa läktarunderbyggnader. Vid renoveringen 1951-53 minskades också långhuset till förmån för koret. Körsång, julspel m.m. hade blivit viktiga inslag i gudstjänsterna. Därför behövdes större plats i koret. Både tillkomsten av läktarunderbyggnaden och utvidgningen av koret innebar att bänkar plockades bort.

Liksom i själva kyrkorummet finns i kyrkans inredning en blandning av nyklassicistiska och nygotiska influenser. Den mest utpräglade nyklassicistiska utformningen har kyrkans bänkinredning med de raka, slutna gavlar med speglar. Som nämnts togs en del bänkar bort vid renoveringen 1951-53. Samtidigt förändrades de främre bänkarna vilka tidigare hade varit vändbänkar. Det ena sittbrädet togs bort så att bänkarna nu endast var vända framåt. Även läktarbarriären, predikstolen och altarringen har nyklassicistiska drag. Predikstolen är till sin utformning enkel och avskalad vilket gör att den har en modern karaktär. Dess ljudtak har en sågtandsfris som har släktskap med det rombiska mönster som återkommer i andra delar av interiören. Altarringen var tidigare öppen rakt framför altaret. Idag är den ombyggd så att den är ändrings- och flyttbar. Dekoren är dock ursprunglig. De kannelerade pilastrarna är ett typiskt nyklassicistiskt stilelement medan de kraftigt skurna kassetterna andas en äldre stiltradition. Läktaren har en något annorlunda karaktär mot det övriga kyrkorummet. Den främre bänkradens utsirade ryggstöd bryter av mot övriga inventariers enkla uttryck. Även orgelfasaden knyter an till denna mer utbroderade stil.

Kyrkans interiör har, liksom dess exteriör, ommålats vid ett flertal tillfällen. Uppgifter finns om att kyrkan före ommålningen 1925, vilket borde vara den första som gjordes, hade väggar målade i ljus gul slam- eller limfärg. Innertaket ska ha varit målat med vit oljefärg och inventarier, fönstrens lister och panelen i gul och brun oljefärg. Idag är kyrkan färgsatt i olika vita och beige nyanser, gult, grått, grönt och rött.

Inventarier

Kyrkan har påfallande få inventarier. De som finns är främst koncentrerade till koret. Nummertavlorna över sakristiornas dörrar bidrar genom sin placering till att ytterligare betona dörrarna och det symmetriska motiv som dessa är en del av. Nummertavlorna är målade i rött

med ramar i blått och guld. De pryds av trekantiga krön dekorerade med lyror i guld. Vid basen finns voluter i rött.

Viktiga för kyrkorummet är också ljuskronorna. Över mittgången hänger tre stora kristallkronor och två något mindre kristallkronor hänger i koret. Kristallkronor är relativt ovanliga i kyrkor. I Oskars kyrka utgör de ett karaktäristiskt drag och bidrar till kyrkorummets ljusa luftighet .

Sammanfattning

Oskars kyrka ligger mitt i Alsjöholms samhälle. Från att ha varit annexförsamling till Mortorp, via egen församling och jordebokssocken, ingår Oskars församling idag i samfällighet med Madesjö, Hälleberga och Örsjö församlingar.

Kyrkans exteriör är mycket välbevarad. Fasaden och fönstren i för sin tid typisk stil är ursprungliga till uttryck och material. Även den nuvarande färgsättningen överrensstämmer med den ursprungliga liksom takets beläggning. Takmaterialet har dock bytts ut. Den enda exteriöra förändring som gjorts är att den södra ingången har försetts med en mindre ramp.

Även interiören är relativt välbevarad. Interiören har en nyklassicistisk uppbyggnad som utmärks bl a genom bänkinredningens utformning, fönsteraxlarna, symmetrin i rummet och den enkla dekoren. På läktaren finns mer utsirade element vilket ger denna en något annorlunda karaktär. De större förändringar som gjorts genomfördes vid den renoveringen 1951-53. Då tillkom läktarunderbyggnaden, förändringar av bänkinredningen gjordes och koret utvidgades, vilka alla är typiska förändringar för sin tid. De speglar hur användningen av kyrkan förändrats under 1900-talet.

Kyrkan är en av länets få träkyrkor från slutet av 1800-talet. I kyrkans arkitektur och inredning blandas influenser från nyklassicism och nygotik vilka var två av de historiserande stilar som var moderna i slutet av 1800-talet. Den visar också hur dåtidens stilideal anpassades för ett byggande i trä. Oskars kyrka är idag ett relativt välbevarat exempel på en för Kalmar län ovanlig typ av kyrka.

Källförteckning

ATA Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet.

KLM Kalmar läns museums arkiv.

Konserveringsrapport, Jönköpings läns museum 2000:13.

Kyrkobyggnader 1760-1860 del 2 Småland och Öland. Riksantikvarieämbetet och kungl. Vitterhets- och Historieakademien, Stockholm 1993.

Lindahl Göran, Högkyrkligt lågkyrkligt frikyrkligt, Diakonistyrelsens bokförlag 1955.

Nationalencyklopedin på nätet.

<http://www.nashult.se/index.asp?mainId=34&secId=35> 2006-10-06